

BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE

CASUS PAŃSTW REGIONU MORZA BAŁTYCKIEGO
W LATACH 2005-2015

Józef Zawadzki, Jarosław Ziętarski

BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE

CASUS PAŃSTW REGIONU MORZA BAŁTYCKIEGO
W LATACH 2005-2015

BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE

CASUS PAŃSTW REGIONU MORZA BAŁTYCKIEGO
W LATACH 2005-2015

Józef Zawadzki, Jarosław Ziętarski

Recenzent: prof. zw.dr hab. Krzysztof Marecki, SGH
dr hab. Andrzej Bień, prof. SGH

Publikacja dofinansowana przez Wyższą Szkołę Bankową w Gdańsku

© Copyright do wydania polskiego CeDeWu Sp. z o.o.
Wszelkie prawa zastrzeżone.

Zabronione jest kopiowanie, przetwarzanie i rozpowszechnianie w jakimkolwiek celu oraz postaci bez pisemnej zgody autorów i wydawcy.

Wydawnictwo CeDeWu oraz autorzy dołożyli wszelkich starań, aby treści zawarte w niniejszej publikacji były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności za ich wykorzystanie ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw autorskich oraz za skutki działań wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Zdjęcie (grafika) udostępnione dzięki: janko-ferlic-188490.jpg – unsplash.com
Ostsee #39069671 – fotolia.com

Projekt okładki: Agnieszka Natalia Bury

DTP: CeDeWu Sp. z o.o.

Wydanie I, Warszawa 2016

Wydanie I elektroniczne, Warszawa 2020

ISBN 978-83-7556-932-2
EAN 9788375569322

ISBN 978-83-7941-288-4

Wydawca: CeDeWu Sp. z o.o.

00-680 Warszawa, ul. Żurawia 47/49

e-mail: cedewu@cedewu.pl

Redakcja wydawnictwa: (4822) 374 90 20, 374 90 22

Księgarnia Ekonomiczna

00-680 Warszawa, ul. Żurawia 47

Tel.: (4822) 396 15 00...01

Ekonomiczna Księgarnia Internetowa

cedewu.pl

Made in Poland

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1	
Typologia bezpieczeństwa.....	9
1.1. Współczesne poglądy na bezpieczeństwo.....	9
1.2. Bezpieczeństwo ekonomiczne	27
Rozdział 2	
Kształtowanie się regionu Morza Bałtyckiego	53
2.1. Zmiany polityczne w regionie Morza Bałtyckiego w latach 1989-2004.....	53
2.2. Zmiany ekonomiczne w regionie Morza Bałtyckiego w latach 1989-2004.....	72
Rozdział 3	
Analiza zmian ekonomicznych państw bałtyckich w latach 2005-2015	95
3.1. Zmiany ekonomiczne w regionie Morza Bałtyckiego w latach 2005-2010.....	95
3.2. Zmiany ekonomiczne w regionie Morza Bałtyckiego w latach 2010-2015.....	119
Rozdział 4	
Analiza porównawcza kształtowania się zmian bezpieczeństwa ekonomicznego państw bałtyckich w latach 2005-2015.....	143
4.1. Inflacja państw bałtyckich w latach 2005-2015.....	143
4.2. Deficyt budżetowy państw regionu Morza Bałtyckiego w latach 2005-2015.....	159
4.3. Zadłużenie państw regionu Morza Bałtyckiego w latach 2005-2015.....	166
4.4. Wzrost gospodarczy państw regionu Morza Bałtyckiego w latach 2005-2015.....	172

4.5. PKB państw regionu Morza Bałtyckiego w latach 2005-2015	178
4.6. Rezerwy strategiczne państw regionu Morza Bałtyckiego w latach 2005-2015.....	183
4.7. Bezrobocie państw regionu Morza Bałtyckiego w latach 2005-2015	189
4.8. Wskaźnik stabilizacji ekonomicznej państw regionu Morza Bałtyckiego w latach 2005-2015.....	194
4.9. Wskaźnik bezpieczeństwa ekonomicznego państw regionu Morza Bałtyckiego w latach 2005-2015	200
Podsumowanie.....	209
Literatura.....	221
Spis tabel	237
Spis wykresów	240
Spis rysunków	245

Wstęp

Bezpieczeństwo ekonomiczne wiąże się bezpośrednio z obszarem wiedzy dotyczącej terminu „**bezpieczeństwo**”, jednak termin ten jest skoncentrowany na ekonomicznych fundamentach funkcjonowania państwa. Zróżnicowane podejście w literaturze do tej problematyki świadczy o tym, że jest ona niezmiernie istotna dla oceny bezpiecznego funkcjonowania państwa. Współcześni autorzy dla określania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa (aby je zdefiniować) stosują różne kategorie, jak na przykład: **bogactwo** (Ramesh Thakur), **zdolność przeciwstawiania się wpływom innych** (Vincent Cable), **zagrożenia** (Eric Marshall Green, Andrzej Lubbe, Stanisław Michałowski, Eliza Frejtag-Mika), **zagrożenia i możliwości** (James Sperling, Emil Kirchner, Patrick De Souza; **zdolność państwa do dobrego funkcjonowania** (Christopher Dent, Krzysztof Księżopolski). Wymienieni naukowcy nie tylko tworzą szeroką listę propozycji definiujących pojęcie bezpieczeństwa ekonomicznego, ale także pokazują zasadnicze kierunki myślenia o tym zagadnieniu.

Natomiast autorzy tej publikacji, biorąc pod uwagę bogate spektrum poglądów oraz mając na uwadze dotychczas wyznaczone kierunki na bezpieczeństwo ekonomiczne, wyodrębnili płaszczyznę do ocen (bezpieczeństwa ekonomicznego), która jest wspólna dla zasadniczych kierunków myślenia, a mianowicie wskaźniki makroekonomiczne. Kierując się dotychczas opublikowaną literaturą przedmiotu i w oparciu o rozważania naukowe, autorzy wyodrębnili **sześć** determinantów o charakterze ekonomiczny, tzn.: **inflację, deficyt budżetowy, zadłużenie państwa, wzrost gospodarczy** (procentowa zmiana PKB), **rezerwy strategiczne państwa, bezrobocie**, na podstawie których można zidentyfikować słabe i silne ekonomicznie państwa, a tym samym można określać ich **bezpieczeństwo ekonomiczne**.

Takie ujęcie tej problematyki pozwala na wyznaczenie wskaźnika bezpieczeństwa ekonomicznego tak pojedynczych państw, jak i regionów, a tym samym precyzyjnie zdiagnozować stopień podatności państw na różne czynniki, mające swoje odzwierciedlenie w płaszczyźnie gospodarczej. W publikacji dla potrzeb badań opracowano i przestawiono dwa wskaźniki, a mianowicie **wskaźnik bezpieczeń-**

stwa ekonomicznego państwa i wskaźnik bezpieczeństwa ekonomicznego regionu.

W oparciu o kwalifikowane wskaźniki dokonano oceny kształtowania się bezpieczeństwa ekonomicznego państw Regionu Morza Bałtyckiego w przedziale czasowym od roku 2005 do 2015 roku.

Konkludując uznaje się, iż zakwalifikowanie sześciu makroekonomicznych determinantów do „zbudowania” nowych wskaźników bezpieczeństwa ekonomicznego (państwa i regionu) z pewnością rozszerza dyskurs naukowy o bezpieczeństwie ekonomicznym państwa i regionu.

Rozdział 1

Typologia bezpieczeństwa

1.1. Współczesne poglądy na bezpieczeństwo

Historia ludzkości pokazuje nieustanne próby zapobiegania i obrony przed różnego rodzaju niebezpieczeństwami. Jest elementarną i pierwotną potrzebą jednostek, grup społecznych i narodów oraz stworzonych instytucji¹. Celem było i nadal jest życie (funkcjonowanie) wolne od utrudnień i zagrożeń. Problematyka bezpieczeństwa znalazła swoje odzwierciedlenie w literaturze naukowej. Nadal jednak pozostają nierozwiązane problemy związane ze zjawiskami i prawidłowościami mającymi swój wpływ na bezpieczeństwo zarówno jednostki, jak i całego państwa. Wydarzenia w ostatnim dziesięcioleciu, w którym miał miejsce międzynarodowy kryzys finansowy, zmuszają do refleksji nad problematyką bezpieczeństwa.

Termin bezpieczeństwo jest szeroko stosowany w literaturze przedmiotu. Jest wykorzystywany w różnych dziedzinach wiedzy związanej z życiem i funkcjonowaniem człowieka. W zależności od obszaru analiz czy dziedziny wiedzy jest różnie rozumiane. Ponadto występuje także w połączeniu z innymi pojęciami, uzyskując w ten sposób kolejne konteksty znaczeniowe². Może dotyczyć jednostki, gospodarstwa domowego, stabilności zatrudnienia, interesów określonej grupy społecznej, narodu, kwestii społecznych, surowcowych, ekologicznych, międzynarodowych czy też ekonomicznych. Tak szerokie podejście do problematyki bezpieczeństwa sprawia, iż nie ma jego jednej definicji.

Etymologię terminu bezpieczeństwo można odnaleźć w języku łacińskim, gdzie bezpieczeństwo – *securitas* – składa się z dwóch elementów: *sine* (bez) i *cura* (oba- wa, strach, zmartwienie), co można interpretować jako brak zmartwień. W czasach

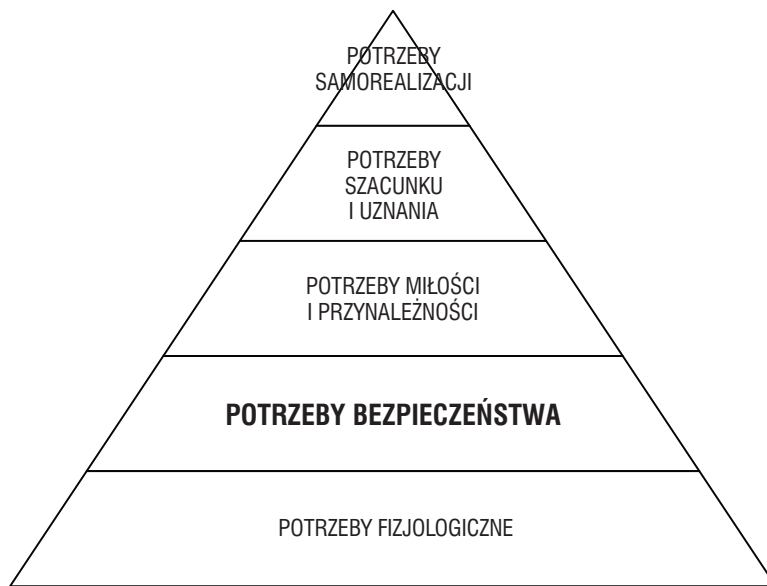
¹ Por. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red. nauk.), *Bezpieczeństwo państwa*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009, s. 17.

² M. Pomykała, *Bezpieczeństwo – w poszukiwaniu definicji*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej: Zarządzanie i Marketing” 2010/17, s. 107.

starożytnego Rzymu oznaczało polityczną stabilność³. W języku polskim przymiotnik *bezpieczny* pochodzi od wyrażenia przyimkowego *bez pieczy* i oznacza bez troskliwości, bez bojaźni, wolny od obaw⁴. Według *Słownika nauk społecznych* bezpieczeństwo jest synonimem pewności (ang. *safety*) i oznacza brak zagrożenia (ang. *danger*) fizycznego albo ochronę przed nim.

Powyższe znaczenia odnoszą się do zaspokojenia ludzkich potrzeb. Zgodnie z teorią A. Masłowa – człowiek posiada różne potrzeby, spośród których jedną z ważniejszych jest potrzeba bezpieczeństwa. Hierarchię potrzeb (nazywaną też piramidą potrzeb) stworzoną przez Masłowa prezentuje rysunek 1.

Rysunek 1. Hierarchia potrzeb według A. Masłowa

Źródło: A.H. Maslow, *Motywacja i osobowość*, PAX, Warszawa 1990, s. 72-92.

Maslow jednoznacznie rozróżnił potrzeby podstawowe od potrzeb wyższego rzędu, wskazując na bezprzedmiotowość tych drugich, jeżeli nie zaistnieją potrzeby podstawowe. Można zatem dojść do przekonania, że system potrzeb człowieka określa jego system wartości, który w pierwszej kolejności skupia się nad bezpieczeństwem podmiotu. Mimo że potrzeby fizjologiczne jako ważniejsze niż bezpieczeństwo związane są z biologicznymi procesami odpowiedzialnymi za funkcjonowanie i przetrwanie podmiotu bezpieczeństwa, stanowią one w istocie również pod-

³ K.A. Wojtaszczyk, *Bezpieczeństwo państwa...*, *op. cit.*, s. 11.

⁴ K. Długosz-Kurczabowa, Uniwersytet Warszawski, <http://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/bezpieczny-i-niebezpieczny;11249.html>, odczyt z dnia 18.11.2015 r.

stawę bezpieczeństwa, ponieważ brak zaspokojenia tych potrzeb oznacza zagrożenie dla istnienia tego podmiotu. Podobne spojrzenie na tematykę bezpieczeństwa potwierdza również W. Tulibacki twierdząc, że bezpieczeństwo poprzedza inne wartości, ale samo jest jedną z wartości podstawowych, spełniając rolę instrumentalną dla powstawania i istnienia wartości materialnych i duchowych⁵.

W innej klasyfikacji H.A. Murray wyróżnia wśród wielu potrzeb trzy, które dotyczą życia bez zagrożeń: potrzebę unikania urazu fizycznego (unikania szkód), potrzebę unikania urazu psychicznego ze strony innych oraz potrzebę unikania urazu psychicznego we własnych oczach (unikania poniżeń)⁶. Bezpieczeństwo ujmowane bywa również (poza potrzebą) jako wartość i poczucie⁷. Wartości mają charakter przekonania lub pojęć w odniesieniu do konstrukcji poznawczych⁸. Jako przekonania odnoszą się do konkretnych przedmiotów, osób czy zachowań, stanowiąc ich cechy, które mogą być określane słownie poprzez pojęcia⁹.

Mówiąc o bezpieczeństwie często utożsamiane jest ono z zagrożeniem, jako antonim, pomijając potrzeby człowieka. Zagrożenie jest wartością destrukcyjną, potencjalną przyczyną niepożądanego stanu¹⁰, który może niekorzystnie wpłynąć na życie, zdrowie, mienie lub środowisko¹¹. Percepcja zagrożeń może być odzwierciedleniem realnego stanu rzeczy, ale może być również obrazem przekłamanym, fałszywym. D. Frei w tym przedmiocie wyodrębnił następujące stany:

- stan braku bezpieczeństwa – gdy występuje duże rzeczywiste zagrożenie zewnętrzne, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe;
- stan obsesji – gdy nieznaczne zagrożenie jest postrzegane jako zagrożenie wysokiego stopnia;
- stan fałszywego bezpieczeństwa – gdy zagrożenie zewnętrzne jest poważne, a postrzegane jest jako niewielkie;
- stan bezpieczeństwa – gdy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczne, a jego postrzeganie jest prawidłowe¹².

⁵ W. Tulibacki, *Etyczne aspekty bezpieczeństwa na tle pewnych „stałych” cech natury ludzkiej*, [w:] *Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie. Teoria i jej zastosowanie*, (red.) R. Rosa, WSR-P, Sieclce-Chlewiska 1999, s. 33.

⁶ C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, PWN, Warszawa 1990, s. 208-209; S. Siek, *Struktura osobowości*, ATK, Warszawa 1986, s. 141-143; R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej Nr 286, *Ekonomia i Nauki Humanistyczne* z.19 (4/2012) s. 43.

⁷ Por. L. Korzeniowski, *Potrzeby i wartości a poczucie bezpieczeństwa menedżerów*, „Acta Universitas Wratislaviensis. Socjologia”, 2006.

⁸ P. Brzozowski, *Uniwersalność struktury wartości: Koncepcja Shaloma H. Schwartza*, „Roczniki psychologiczne” 2002/5, s. 28.

⁹ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne...*, *op. cit.*, s. 43.

¹⁰ L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2012, s. 88.

¹¹ *Procedura opracowania raportu cząstkowego do raportu o zagrożeniach bezpieczeństwa narodowego*, RCB, Warszawa 2010, s. 32.

¹² D. Frei, *Sicherheit: Grundfragen der Weltpolitik*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 1977, s. 17-21.

W istocie pojęcie i istota bezpieczeństwa odnosi się do potrzeb człowieka, a nie tylko przeciwko jego zagrożeniom. W systemie potrzeb człowieka według C. Alderfer wyszczególnione zostały: egzystencja, kontakty międzyludzkie oraz rozwój człowieka. Współczesne definicje bezpieczeństwa wydają się nawiązywać do tych potrzeb. Stąd w poszczególnych definicjach bezpieczeństwa występuje nawiązanie do przetrwania i możliwości swobodnego rozwoju. Uznaje się, że bezpieczeństwo jest kategorią antropocentryczną, tzn. może dotyczyć zjawisk fizycznych lub przyrodniczych, ale zawsze postrzegane jest z perspektywy człowieka jako istoty społecznej¹³.

Bezpieczeństwo w znaczeniu ogólnym utożsamiane bywa z wewnętrzną ufnością, spokojem ducha oraz pewnością, właściwie lub fałszywie uzasadnioną w okolicznościach rodzących podstawy do obaw¹⁴. Może być również pojmowane jako przekonanie, że w obliczu różnych trudności, słabości, wyzwania i zagrożeń (lub ich symptomów); stan rzeczy, w jakim się znajduje określony podmiot, pozwoli mu czuć się bezpiecznie¹⁵. Zgodnie z jeszcze innym podejściem, jeśli ludzie sami lub wybrany przez nich rząd postrzegają jakiś problem jako istotny dla ich funkcjonowania oraz podejmują działania polityczne w tym zakresie, to taki problem jest problemem bezpieczeństwa¹⁶. Bezpieczeństwo bywa utożsamiane ze stanem zapewniającym ochronę życia, zdrowia, mienia i innych wartości przed bezprawnymi działaniami oraz ochronę zasad współżycia społecznego i stosunków regulowanych obowiązującymi normami prawnymi¹⁷. Inne podejście do bezpieczeństwa definiuje je jako naczelną potrzebę człowieka i instytucji przez niego tworzonych, ponieważ związane jest ono z rozwojem społecznym i cywilizacyjnym¹⁸. R. Zięba postrzega bezpieczeństwo jako stan spokoju, pewności, braku zagrożenia oraz ochrony przed zagrożeniem¹⁹. J. Czaputowicz natomiast analizując bezpieczeństwo zwraca uwagę na zachowanie suwerenności i integralności terytorialnej, swobodnego wyboru drogi rozwoju kraju, osiągnięcie dobrobytu jednostki i rozwoju społecznego²⁰. Spojrzenie to jest jeszcze bardziej zawężone przez T. Szubrychta, który twierdzi, że bezpieczeństwo to odpowiedni stan zorganizowania obrony i ochrony przed zagrożeniami militarnymi

¹³ M. Brzeziński, *Kategoria bezpieczeństwa*, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2009, s. 30.

¹⁴ W. Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP, Podstawowe kategorie, Uwarunkowania, System*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2001, s. 22.

¹⁵ Por. J. Delumeau, *Skrzydła anioła. Pocucie bezpieczeństwa w duchowości człowieka Zachodu w dawnych czasach*, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1998.

¹⁶ P. Hough, *Understanding Global Security*, Routledge, London 2004, s. 9.

¹⁷ Por. R. Jakubczak (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Bellona, Warszawa 2003, s. 351.

¹⁸ Por. N. Ferguson, *Cywilizacja. Zachód i reszta świata*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2013

¹⁹ R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007, s. 27.

²⁰ J. Czaputowicz, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego – aspekty teoretyczne*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, S. Dębski, B. Górka-Winter (red.), PISM, Warszawa, 2003, s. 13.

i pozamilitarnymi różnych dziedzin działalności państwa²¹. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego traktuje ten termin jako proces lub stan zapewniający funkcjonowanie państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiających jego przetrwanie, rozwój, swobodę realizacji interesów narodowych w określonym środowisku bezpieczeństwa poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukcja ryzyka oraz przeciwdziałanie zagrożeniu dla jego interesów²². W tym znaczeniu odzwierciedlone zostają elementy analizy SWOT, w której prócz szans i zagrożeń są jeszcze mocne i słabe strony, oraz proces zarządzania, którego składowymi są następujące po sobie sekwencje postępowania: planowanie, organizowanie, decydowanie, motywowanie i kontrolowanie; w tym również w odniesieniu do samego ryzyka.

Pojmowanie bezpieczeństwa może być zatem dwubiegunowe – tzn. w ujęciu **pozytywnym i negatywnym**. Pozytywne podejście wskazuje kierunek jego rozwoju, a negatywne opiera się na postrzeganiu bezpieczeństwa jako przeciwieństwa zagrożeń²³. W tym spojrzeniu bezpieczeństwo postrzegane jest jako aspekt systemu wartości, o który należy zabiegać i który należy pielęgnować.

Ponadto bezpieczeństwo i jego brak są również definiowane przez zagrożenia **wewnętrzne i zewnętrzne**²⁴, które aktualnie lub potencjalnie mogą doprowadzić do upadku lub osłabienia struktur państwa, jego terytorium, instytucji oraz systemu politycznego²⁵.

Bezpieczeństwo **wewnętrzne** nie posiada jednej definicji i ma wiele określeń. W języku angielskim są to: *internal security, domestic security, civil defence, homeland security, societal security, civil emergencies*, w języku niemieckim: *innere Sicherheit i öffentliche Sicherheit*, w języku francuskim: *securite interieure i securite publique*, we włoskim: *sicurezza interna i sicurezza pubblica*, hiszpańskim: *seguridad interior i seguridad publica*²⁶. W literaturze można znaleźć definicję na zasadzie dychotomicznego podziału wynikającego ze sfery działalności państwa, w tym płaszczyzny politycznej, gospodarczej i społecznej²⁷. Zatem w sferze wewnętrznej miało ono gwarantować porządek i bezpieczeństwo na określonym terytorium. Według B. Wiśniewskiego bezpieczeństwo wewnętrzne państwa to stan uzyskany w efekcie

²¹ T. Szubrycht, *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, „ZN AMW”, 4 (2006), s. 89.

²² *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2009, s. 13-16.

²³ A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red. nauk.), *Bezpieczeństwo, Teoria – Badania – Praktyka*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2015, s. 9.

²⁴ S. Sulowski, *W poszukiwaniu definicji bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:], „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1.

²⁵ M. Ayoob, *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*, Lynne Rienner, Boulder 1995, s. 9.

²⁶ Por. S. Sulowski, *O nowym paradygmacie bezpieczeństwa w erze globalizacji*, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński, dz.cyt., s. 14; T. Christensen, P. Lægreid, A. LiseFimreite, *Crisis Management – The Case of Internal Security in Norway*, Stein Rokkan Centre for Social Studies, Unifob AS, 2007, s. 12.

²⁷ S. Sulowski, *O nowym paradygmacie bezpieczeństwa w erze globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, (red.) S. Sulowski, M. Brzeziński, Elipsa, Warszawa 2009, s. 16.

spełnienia przez państwo funkcji wewnętrznej, realizowanej w ramach strategicznej polityki bezpieczeństwa narodowego, przejawiający się ochroną: w ujęciu wąskim – porządku konstytucyjnego, bezpieczeństwa publicznego oraz bezpieczeństwa powszechnego; natomiast w ujęciu szerokim – porządku konstytucyjnego, życia i zdrowia obywateli, majątku narodowego przed bezprawnymi działaniami, a także skutkami klęsk żywiołowych i katastrof technicznych²⁸. Kolejna publikacja klasyfikuje ten rodzaj bezpieczeństwa według podziału na: bezpieczeństwo i porządek publiczny, bezpieczeństwo powszechne i bezpieczeństwo ustrojowe²⁹. Takie spojrzenie potwierdza P. Wawrzyk, który stwierdza, że przez działania państwa na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego należy rozumieć działania podejmowane przez właściwe organy decyzyjne, służące zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego, a więc osiągnięciu zamierzonego celu, którym jest utrzymanie spokoju i normalności zachowań w społeczeństwie³⁰. Do zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego państwa można zatem zaliczyć m.in.: zamieszki lub fale strajków, klęski żywiołowe, katastrofy techniczne, przewroty polityczne lub powstania, kryzysy polityczne zagrażające demokratycznemu porządkowi w państwie, zdarzenia godzące w porządek konstytucyjny, przestępczość zorganizowaną, w tym terroryzm i kryzysy ekonomiczne. Nieco inne spojrzenie, bo z punktu widzenia zagrożeń, przedstawia przyjęta w marcu 2010 r. przez Radę ds. Wymiaru Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych i zatwierdzona przez Radę Europejską Strategia bezpieczeństwa wewnętrznego. Przyjęto, że bezpieczeństwo wewnętrzne należy rozumieć jako szerokie i kompleksowe pojęcie, łączące wiele sektorów, mające stanowić odpowiedź na poważne zagrożenia (w tym klęski żywiołowe i antropogeniczne, takie jak pożary lasów, trzęsienia ziemi, powodzie i wichury), które mają bezpośredni wpływ na życie, bezpieczeństwo i komfort obywateli³¹. Zbliżone podejście (bo przez pryzmat unikania zagrożeń) przedstawia K. Wojtaszczyk wskazując na potrzebę przeciwdziałania, eliminowania lub ograniczenia zagrożeń dla ustroju konstytucyjnego, porządku wewnętrznego i spokoju oraz umożliwienia ochrony interesu publicznego poszczególnych społeczności i każdego obywatela³². Bezpieczeństwo wewnętrzne bywa rozumiane jako zamknięta, ograniczona przestrzeń. W przypadku ujęcia państwo-centrycznego dotyczy atrybutów państwa, które wyrażają się w stosunku do określonego terytorium i osób je zamieszkujących³³.

²⁸ P. Majer, *W poszukiwaniu uniwersalnej definicji bezpieczeństwa wewnętrznego*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 7/12, s. 12.

²⁹ M. Brzeziński, *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:], *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*. S. Sulowski, M. Brzeziński (red. nauk.), Warszawa 2009, Dom Wydawniczy Elipsa, s. 40.

³⁰ P. Wawrzyk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w Unii Europejskiej*, Warszawa 2009, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 16-17.

³¹ *Strategia bezpieczeństwa wewnętrznego Unii Europejskiej, Dążąc do europejskiego modelu bezpieczeństwa*, Bruksela 2010.

³² K. Wojtaszczyk, *Istota i dylematy bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:] „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1, s. 14.

³³ Por. H. Høydal, *Tilsyn på tvers. En studie av samordning for samfunnsikkerhet i norsk sentralforvaltning*, Bergen 2007; D. F. Kettl, *System Under Stress. Homeland Security and American Politics*, Washington 2004.

W wyżej wymienionych poglądach dwukrotnie użyte zostało określenie *strategia* odnoszące się do bezpieczeństwa. Utożsamiać to należy z teorią i praktyką kierowania sprawami bezpieczeństwa danego podmiotu bez naczelnego decydenta (indywidualnego lub zbiorowego), w tym zwłaszcza ustalania celów bezpieczeństwa oraz sposobów ich osiągnięcia³⁴. W zależności od przyjętego kryterium można wskazać następującą typologię strategii bezpieczeństwa według:

- koncepcji zapobiegania i reagowania;
- roli: deklaratywna, rzeczywista (realna), idealna (teoretyczna);
- procedur konfrontacji: działań kolejnych (sekwencyjnych) i działań jednoczesnych;
- metod prowadzących do zwycięstwa: pokonania (rozbicia w walce, bitwie), wyzzerpania (pozasiloowego, pośredniego, długotrwałego) i zniszczenia (zwycięstwa totalnego, zlikwidowania przeciwnika);
- sfer aktywności i środków strategicznych: dyplomatyczna, ekonomiczna, informacyjna, militarna itp.;
- treści: operacyjna (strategia działania) i preparacyjno-transformacyjna (przygotowania)³⁵.

W związku z powyższym, źródeł zagrożeń można dopatrywać się głównie wśród czynników prawnych, politycznych, przyrodniczych, społecznych i ekonomicznych. Źródła tych zagrożeń prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Źródła zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa

Źródła zagrożeń	
Polityczno-prawne	<ul style="list-style-type: none"> • zmienność i niedoskonałość prawa • niska efektywność organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości • brak dostatecznej kontroli dostępu do broni palnej • brak skuteczności w realizacji przygotowanych programów (m.in. związanych z przestępczością czy przeciwdziałaniem patologii społecznej)
Techniczno-przyrodnicze	<ul style="list-style-type: none"> • niekorzystne działania przyrody (klęski naturalne) • nieodpowiednia infrastruktura techniczna (awarie, katastrofy)
Ekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> • bezrobocie • inflacja • rozwarstwienie ekonomiczne w społeczeństwie • polityka fiskalna • globalizacja • informatyzacja
Społeczne	<ul style="list-style-type: none"> • migracje zewnętrzne • osłabienie więzi społecznych • poczucie marginalizacji dużych grup społecznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2006, s. 30-59.

³⁴ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja, Polityczno-strategiczne aspekty bezpieczeństwa*, *Bezpieczeństwo Narodowe*, II – 2011/18, s. 21.

³⁵ Tamże, s. 24.

Jak wynika z tabeli 1 źródła zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego mogą mieć różny charakter. Część z nich uzależniona jest od decyzji człowieka. Inne, jak np. klęski żywiołowe są trudne do przewidzenia. Trudno też nie uwzględnić wzajemnego oddziaływania tych źródeł zagrożeń. Czynniki polityczno-prawne wpływają na decyzje o charakterze ekonomicznym. Te z kolei są determinantą zmian o charakterze nie tylko społecznym, ale czasami nawet techniczno-przyrodniczym.

Uznać zatem można, że zagrożenie i bezpieczeństwo, jako pojęcia antonimiczne, określają się wzajemnie. Pamiętać jednak należy, aby brak zagrożeń nie oznaczał wprost braku rozwoju bezpieczeństwa. Bez względu na istniejące zagrożenia powinien funkcjonować system bezpieczeństwa, który jest odpowiedzią na potrzeby i oczekiwania społeczne człowieka. Jego rozwój antycypuje możliwe w przyszłości zagrożenia.

Bezpieczeństwo można zatem określić jako pewność (mimo że subiektywna) istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Pewność ta jest wynikiem nie tylko braku zagrożeń, ale powstaje także w skutek kreatywnej działalności danego podmiotu (eliminacji zagrożeń) i jest zmienna w czasie, co oznacza, że ma naturę procesu społecznego³⁶.

Na kanwie systemu potrzeb i wartości podmiotu bezpieczeństwa w stosunku do obiektywnych warunków jego przetrwania i rozwoju określony został poziom satysfakcji z bezpieczeństwa wraz z wstępną jego oceną³⁷. Relacje te zaprezentowane zostały w tabeli 2.

Jak wynika z zawartych w niej informacji, w kształtowaniu bezpieczeństwa należy dążyć do poziomu, w którym subiektywny stan poczucia bezpieczeństwa byłby przynajmniej równy w relacji do obiektywnego. Takie założenie implikuje wniosek, że podmiot bezpieczeństwa akceptuje pewien poziom zagrożeń i mając tę wiedzę czuje się bezpieczny. Odnosząc się do zależności między subiektywnym i obiektywnym postrzeganiem bezpieczeństwa, należy stwierdzić, że jego determinantami będzie zakres potrzeb i system wartości określonego podmiotu bezpieczeństwa. Zatem dla różnych podmiotów zależność ta może wyglądać odmiennie. Rozwój społeczny powodować może zmiany subiektywnego poziomu potrzeb oraz systemu wartości podmiotów bezpieczeństwa w relacji do obiektywnych warunków jego funkcjonowania.

³⁶ Por. R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie, Bezpieczeństwo narodowe, Zeszyty Naukowe AON nr 1 (86) 2012*, s. 8.

³⁷ A. Czupryński, *Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym*, [w:], *Bezpieczeństwo na lądzie, morzu i w powietrzu w XXI wieku*, J. Zbrojna (red. nauk.), Wyd. CNBOP-PIB, Józefów 2014, s. 14.

Tabela 2. Relacje subiektywnego stanu poczucia bezpieczeństwa do obiektywnych warunków jego występowania

Zależność	Poziom satysfakcji z bezpieczeństwa	Poziom zarządzania bezpieczeństwem
System potrzeb i wartości podmiotu bezpieczeństwa jest niższy od obiektywnych warunków przetrwania i rozwoju podmiotu bezpieczeństwa	Rewelacyjny	Akceptowany
System potrzeb i wartości podmiotu bezpieczeństwa jest niższy lub równy od obiektywnych warunków przetrwania i rozwoju podmiotu bezpieczeństwa	Bardzo dobry	
System potrzeb i wartości podmiotu bezpieczeństwa jest równy obiektywnym warunkom przetrwania i rozwoju podmiotu bezpieczeństwa	Dobry	
System potrzeb i wartości podmiotu bezpieczeństwa jest wyższy lub równy obiektywnym warunkom przetrwania i rozwoju podmiotu bezpieczeństwa	Przeciętny	Krytyczny
System potrzeb i wartości podmiotu bezpieczeństwa jest wyższy od obiektywnych warunków przetrwania i rozwoju podmiotu bezpieczeństwa	Zły	Niezadowalający
System potrzeb i wartości podmiotu bezpieczeństwa jest różny od obiektywnych warunków przetrwania i rozwoju podmiotu bezpieczeństwa	Fatalny	

Źródło: A. Czupryński, *Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym*, [w:] *Bezpieczeństwo na lądzie, morzu i w powietrzu w XXI wieku*, J. Zbrojna (red. nauk.), Wyd. CNBOP-PIB, Józefów 2014, s. 14.

Bezpieczeństwo w znaczeniu szczegółowym może odnosić się do zdolności podmiotu do przeciwstawienia się zagrożeniom. Natomiast w kontekście wszechstronnym (ogólnym) oznacza zdolność podmiotu do przetrwania i jego rozwoju³⁸.

Z pragmatycznego punktu widzenia bezpieczeństwo wynika z funkcjonowania różnych podmiotów, które uczestniczą i kreują jego stan oraz procesy. Takimi podmiotami są np. sądy, policja, biura ochrony, instytucje nadzorcze, wojsko, straż miejska itp. Ze względu na zróżnicowanie w podejściu do bezpieczeństwa wyróżnia się między innymi następujące jego rodzaje: państwa, narodowe, polityczne, publiczne, powszechne, kulturowe, społeczne, ideologiczne, religijne, morskie, ekologiczne, ludzi i mienia³⁹; oraz zagadnienia związane z bezpieczeństwem, takie jak porządek publiczny, zarządzanie kryzysowe, cywilna ochrona ludności, nadzwyczajne zagrożenie środowiska, ochrona granic, ochrona przeciwpożarowa i inne⁴⁰. Według M. Berkowitza bezpieczeństwo narodowe może być definiowane jako zdolność narodu do ochrony jego wewnętrznych wartości przed zagrożeniami zewnętrznymi⁴¹.

³⁸ A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red. nauk.), *Bezpieczeństwo, Teoria – Badania – Praktyka...*, *op. cit.*, s. 14.

³⁹ Por. P. Majer, *W poszukiwaniu uniwersalnej definicji bezpieczeństwa...*, *op. cit.*, s. 11.

⁴⁰ P. Tyrała, *Zarządzanie kryzysowe*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 24.

⁴¹ M. Berkowitz, P.G. Bock, *American National Security. A reader in Theory on Policy*, Free Press, New York 1965, s. X.

W sferze **zewnętrznej** zaś bezpieczeństwo utożsamione zostało z ochroną terytorium i zamieszkującą na nim ludnością przy pomocy sił zbrojnych. Innymi słowy, zadaniem bezpieczeństwa zewnętrznego jest zapewnienie nienaruszalności granic państwa oraz przygotowanie państwa na wypadek zagrożenia konfliktem zbrojnym lub wojną⁴². Istniejący w każdym państwie system obronności można uznać za podsystem bezpieczeństwa zewnętrznego. Zgodnie bowiem z art. 2 ustawy o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu utworzona została Agencja Wywiadu, która odpowiedzialna jest za ochronę bezpieczeństwa zewnętrznego państwa⁴³. Do jej zadań należy m.in. rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom zewnętrznym godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niepodległość i nienaruszalność terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁴. Ten rodzaj bezpieczeństwa powinien gwarantować stabilność bytu narodu w trwałych granicach państwa polskiego oraz podsystem bezpieczeństwa wewnętrznego, który powinien przeciwdziałać wszelkim zagrożeniom mogącym ograniczać lub uniemożliwiać swobodny i stabilny rozwój w głównych dziedzinach życia społecznego⁴⁵.

Bezpieczeństwo bywa klasyfikowane jako:

- jednostkowe, państwa i międzynarodowe⁴⁶;
- jednostki, grupy społecznej i narodów oraz całych państw⁴⁷;
- jednostkowe, lokalne, narodowe, międzynarodowe oraz globalne⁴⁸;
- narodowe i międzynarodowe w ujęciu regionalnym bądź globalnym⁴⁹.

W ujęciu politologicznym bezpieczeństwo może być relatywną wolnością od wojny, połączoną z wysokim prawdopodobieństwem, iż porażka nie nastąpi w wyniku wojny, która może się wydarzyć⁵⁰. Inny autor odnosi je do społeczeństwa, które jest bezpieczne, wówczas gdy nie grozi mu poświęcenie swoich zasadniczych wartości, jeśli chce uniknąć wojny, jest zdolne do utrzymania tych wartości, odnosząc zwycięstwo w wojnie⁵¹. Kolejne spojrzenie politologów odnosi się do bezpieczeństwa państwa, jako zdolność do powstrzymania agresji zewnętrznej⁵². Jeszcze inne

⁴² B. Wiśniewski (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2004, s. 62.

⁴³ Art 2, Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2010 r. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.), s. 1.

⁴⁴ Art. 6, pkt 2., Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2010 r. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.), s. 3.

⁴⁵ M.Z. Kulisz, *Zarządzanie systemem bezpieczeństwa państwa*, Rocznik bezpieczeństwa Międzynarodowego – 2010/2011 Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach, s. 100.

⁴⁶ R. Zięba (red. nauk.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008, s. 16.

⁴⁷ K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo...*, *op. cit.*, s. 18-22.

⁴⁸ R. Jakubczak, J. Flis (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2006, s. 15

⁴⁹ W. Pokruszyński, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, wydawnictwo WSGE im. Alcide De Gasperi, Józefów 2010, s. 9.

⁵⁰ I. Bellamy, *Towards a Theory of International Security*, „Political Studies” 1981, t. 29, nr 1, s. 102.

⁵¹ B. Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post – Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, New York 1991, s. 16.

⁵² G. Luciani, *The Economic Content of Security*, „Journal of Public Policy” 1989, t. 8, nr 2, s. 151.

mówi o przetrwaniu państwa zachowującą integralność terytorialną oraz niezależność polityczną⁵³.

W ujęciu socjologicznym bezpieczeństwo w sensie obiektywnym to brak zagrożeń dla podstawowych wartości chronionych. W sensie subiektywnym zatem oznacza brak strachu przed tym, że wartości te mogą zostać zaatakowane⁵⁴.

Kolejnym rodzajem bezpieczeństwa wskazanym przez B. Sitka jest bezpieczeństwo żywnościowe, sanitarne i prawne⁵⁵. Raport UNDP z 1994 roku poświęcony zagadnieniu *human security*, obok 5 sektorów bezpieczeństwa wskazywanych przez Buzana, wymienia również bezpieczeństwo żywnościowe, zdrowotne i osobiste⁵⁶. Bezpieczeństwo żywnościowe oznacza stworzenie warunków do zapewnienia ludności danego kraju lub związku państw, dostarczenia odpowiedniej ilości i jakości produktów żywnościowych⁵⁷. Pojęcie to bywa mylone z bezpieczną żywnością, która odnosi się do tego, czy konsumowana żywność nie zawiera substancji szkodliwych dla zdrowia człowieka⁵⁸.

Analizując termin bezpieczeństwo z różnych punktów widzenia, przy uwzględnieniu odmiennych kryteriów, można dokonać jego typologii, która przedstawiona została w tabeli 3.

Tabela 3. Typologia bezpieczeństwa

Źródła zagrożenia	Kryterium		
	Terytorialne	Podmiotowe	Przedmiotowe
Zewnętrzne Wewnętrzne	Lokalne Sublokalne Regionalne Subregionalne Krajowe Międzynarodowe Globalne	Indywidualne (jednostki) Instytucjonalne (państwa, państw)	1) Militarne 2) Pozamilitarne <ul style="list-style-type: none"> • polityczne • ekonomiczne • społeczne • publiczne • kulturowe • informacyjne • teleinformatyczne • energetyczne • prawne • inne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Szczudlińska-Kanoś, *Polityczne uwarunkowania zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym Polski*, Zeszyty naukowe WSOWL Nr 3 (169) 2013, s. 66.

⁵³ J. Kukulka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, nr 7, s. 34.

⁵⁴ A. Wolfers, *Discord and Collaboraion: Essays on Integration Politics*, The John Hopkins Press, Baltimore 1962, s. 150.

⁵⁵ *Bezpieczeństwo prawne, Nowy poziom bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej na tle innych państw Unii Europejskiej. Stan obecny oraz perspektywy zmian*, Józefów 2009, Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej, s. 363-378.

⁵⁶ *New Dimensions of human security*, Human Development Report 1994.

⁵⁷ Por. M. Grochowska, *Bezpieczeństwo żywności i żywienia*, Grudzień 2006.

⁵⁸ Tamże.

Przedstawione w tabeli 3 typy bezpieczeństwa podlegają wzajemnej interakcji. Kwalifikacja konkretnego działania do danej grupy nie oznacza przynależności do innej grupy. Istnieją poglądy, zgodnie z którymi współczesne procesy globalizacji w połączeniu z umiędzynarodowieniem zagrożeń prowadzą do zacierania podziału np. na bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne⁵⁹. Sama definicja globalizacji wskazuje na istotę wyzwań i zagrożeń. Uznaje się bowiem, że globalizacja to obiektywny proces zagęszczania się różnorodnych związków i oddziaływań w skali światowej, proces który polega na globalnym przepływie kapitału, towarów, ludzi i informacji. W efekcie radykalnie wzrasta podatność poszczególnych państwa i narodów na różnorodne uwarunkowania globalne oraz wpływy pochodzące ze środowiska międzynarodowego⁶⁰. Międzynarodowy Fundusz Walutowy definiuje globalizację jako rosnące współzależności między krajami na całym świecie, związane ze wzrostem wielkości i wielości transakcji obejmujących wymianę towarów i usług oraz przepływy kapitału, a także szybkie i szerokie rozprzestrzenianie się technologii. Technologia uczyniła globalizację widoczną, a liberalizacja przyczyniła się do jej pogłębienia⁶¹. M. Rosińska-Bukowska stwierdza ponadto, że globalizacja zmierza do przestrzeni opartej na korporacyjnym ładzie instytucjonalnym, dzięki któremu możliwe staje się funkcjonowanie w złożonej sieci powiązań⁶².

Mnogość podejść wymaga ustalenia podmiotu bezpieczeństwa i jego przedmiotu badań. Definiując bezpieczeństwo narodowe i państwowe, można doszukać się wielu zbieżności znaczeniowych, ale inny jest podmiot i przedmiot definiowania⁶³. Pojęcie *naród* oznacza ogół mieszkańców pewnego terytorium, mówiących jednym językiem, związanych wspólną przeszłością oraz kulturą i/lub religią, mających wspólne interesy polityczne i gospodarcze. W celu realizacji swoich celów naród tworzy państwo, jako podstawową formę organizacji życia społecznego, politycznego i ekonomicznego, które jest organizacją polityczną i suwerenną, obejmując swoim zakresem działania społeczeństwa zamieszkującego dane terytorium⁶⁴. Zgodnie z założeniami konferencji z Montewideo z 1933 roku, za kryteria określające państwo przyjmuje się: stałe terytorium oddzielone granicą, stałą ludność zamieszkującą wydzielone terytorium, posiadanie stabilnego rządu o cechach samowładności i całościowości, posiadanie zdolności wchodzenia w relacje międzynarodowe. W związku z powyższym naród i państwo nie mogą być traktowane jako synonimy. Mówiąc o bezpieczeństwie narodowym, wskazuje się jako podmiot bezpieczeństwa narodowe, a jako przedmiot – bezpieczeństwo państwa. Współzależność między podmiotem i przedmiotem bezpieczeństwa prezentuje rysunek 2.

⁵⁹ Por. K.P. Marczuk, *Trzecia opcja. Gwardie narodowe w wybranych państwach Basenu Morza Śródziemnego*, Warszawa 2007, s. 115-117.

⁶⁰ E. Okoń-Horodyńska, *Państwo narodowe, a procesy globalizacji*, Katowice 2000, s. 12-13.

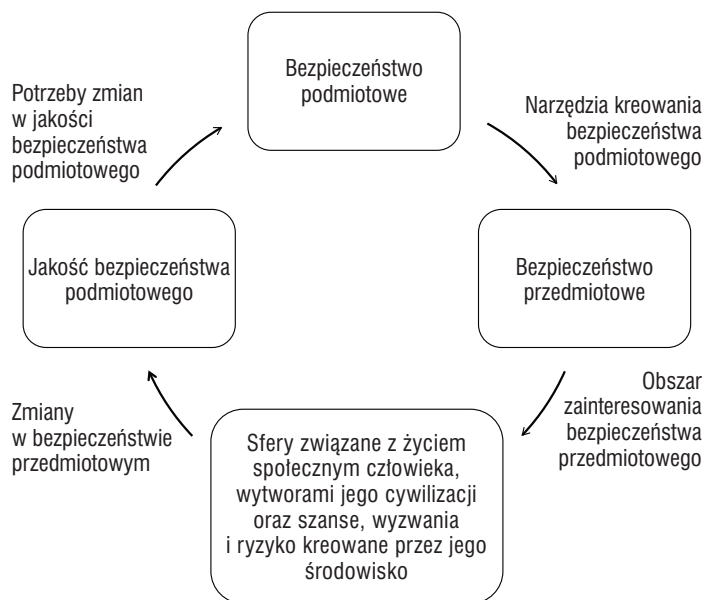
⁶¹ World Economic Outlook. Globalization Opportunities and Challenges, MFW, Washington 1997.

⁶² M. Rosińska-Bukowska, *Rozwój globalnych sieci biznesowych jako strategia konkurencyjna korporacji transnarodowych*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 40.

⁶³ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 15-16.

⁶⁴ Tamże, s. 95.

Rysunek 2. Współzależność między podmiotem i przedmiotem bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie pracy zbiorowej pod red. naukową: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Bezpieczeństwo, Teoria – Badania – Praktyka*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2015, s. 9.

Na przedstawionym powyżej rysunku państwo jest narzędziem podmiotu bezpieczeństwa, którym jest naród. Bezpieczeństwo jest zatem potrzebą podmiotową, co oznacza, że może dotyczyć różnego rodzaju podmiotów. Nie tylko jednostek, ale też wielkich grup społecznych, włącznie ze strukturami organizacyjnymi (instytucjami) reprezentującymi pojedyncze osoby i różne grupy społeczne, jak np.: państwa, społeczeństwa, narody czy system międzynarodowy⁶⁵. W wymiarze podmiotowym bezpieczeństwo oznacza pewność istnienia. W wymiarze przedmiotowym oznacza pewność stanu posiadania (w tym tożsamości) i szans (również swobód) rozwojowych, a w wymiarze funkcjonalnym (nazywanym procesualnym) oznacza zmienność w czasie subiektywnych i obiektywnych aspektów bezpieczeństwa, tj. pewności funkcjonowania i rozwoju danego podmiotu⁶⁶. Bezpieczeństwem narodo-

⁶⁵ J. Zając, *Bezpieczeństwo państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy*, ASPRA-JR, Warszawa 2009, s. 17-29.; R. Zięba, J. Zając, *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski. Ekspertyza*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, październik 2010; W. Kitler, *Wartości, potrzeby, cele i interesy jako podstawowe kategorie bezpieczeństwa narodowego*, [w:] P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda (red.), *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo 2010*, t. II, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s. 96-119.

⁶⁶ R. Zięba, *Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, WN Scholar, Warszawa 2006, s. 939-950.

wym można zatem uznać najwyższą potrzebę i wartość narodu oraz główny cel działania państwa⁶⁷. Bezpieczeństwo państwa demokratycznego, wraz z jego potrzebami (indywidualnymi, grupowymi, publicznymi, narodowymi i potrzebami państwa) oraz uwzględniające różne czynniki (zewnętrzne i wewnętrzne, indywidualne i grupowe, przyrodnicze i wynikające z działalności człowieka) można również utożsamiać z bezpieczeństwem narodowym⁶⁸. Tak pojmowane bezpieczeństwo narodowe uwzględnia podmiotowy charakter jednostek i grup społecznych obejmując różne dziedziny działalności państwa, co prezentuje rysunek 3.

Rysunek 3. Relacje między różnymi rodzajami bezpieczeństwa a bezpieczeństwem narodowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP, Podstawowe kategorie, Uwarunkowania, System*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2001, s. 40.

Wyodrębnione na powyższym rysunku rodzaje bezpieczeństwa postrzegane są jako odosobnione dziedziny bezpieczeństwa, lecz rozpatrywane z punktu widzenia podmiotu, jakim jest państwo. Ich zakres będzie ograniczony zasięgiem związanym z wartościami, potrzebami, celami i interesami bezpieczeństwa narodowego.

Bezpieczeństwo międzynarodowe można uznać za proces lub stan środowiska międzynarodowego (regionalnego, kontynentalnego lub globalnego), który gwarantuje jego stabilność oraz szansę rozwoju uzyskaną w rezultacie podejmowanych

⁶⁷ J. Marczak, *Powszechna ochrona i obrona narodowa*, [w:] R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek, W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warszawa 2008, s. 164.

⁶⁸ W. Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP...*, *op. cit.*, s. 27.

działań⁶⁹. Podział na bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe jest umowny, gdyż bezpieczeństwo państw w stosunkach międzynarodowych ma charakter międzynarodowy. Tabela 4 prezentuje ujęcia bezpieczeństwa międzynarodowego w literaturze przedmiotu.

Tabela 4. Ujęcia bezpieczeństwa międzynarodowego

Nr	Ujęcia bezpieczeństwa	Rodzaje bezpieczeństwa
1	Podmiotowe	<ul style="list-style-type: none"> • narodowe • międzynarodowe
2	Przedmiotowe	<ul style="list-style-type: none"> • atomowe • biologiczne • człowieka/ludzkie • ekologiczne • ekonomiczne • energetyczne • epidemiologiczne • humanitarne • ideologiczne • kosmiczne • kulturowe • religijne • militarne • polityczne • socjalne • społeczne
3	Przestrzenne	<ul style="list-style-type: none"> • lokalne • subregionalne • regionalne • ponadregionalne/strefowe • globalne • kosmiczne
4	Procesualne	<ul style="list-style-type: none"> • proces/sekwencja stanów • stan

Źródło: opracowanie własne na podstawie: R. Rosicki, *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa*, PP 3'10, Poznań, s. 30.

W powyższym zestawieniu należy zwrócić uwagę na ujęcie przestrzenne, które w związku z rozwojem technologii obejmuje również perspektywę kosmiczną⁷⁰. Ujęcie procesualne, jako proces lub stan, przedstawione zostało m.in. przez I. Pawlikowską i W. Kitlera⁷¹. W ujęciu bezpieczeństwa międzynarodowego uwzględniono również bezpieczeństwo narodowe. W przypadku podejścia przedmiotowego, przy najmniej w odniesieniu do niektórych rodzajów bezpieczeństwa, warunkuje je roz-

⁶⁹ W. Pokruszyński, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 12.

⁷⁰ A. Toffler, *Wojna i antywojna*, Wyd. Kurpisz S.A., Poznań 2006, s. 113-124.

⁷¹ I. Pawlikowska, *Bezpieczeństwo jako cel polityki zagranicznej państwa*, [w:] *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, R. Zięba (red.), Wyd. A. Marszałek, Toruń 2004, s. 61-63; W. Kitler, *Obrona cywilna (nie-militarna) w Polsce*, MON Dep. Wychowania i Promocji Obronności, Warszawa 2002, s. 21.

wój technologiczny. Nowa technologia może skutkować zwiększeniem poziomu bezpieczeństwa jednego narodu, ale zmniejszeniem bezpieczeństwa innego narodu.

Z punktu widzenia sposobu organizacji, bezpieczeństwo w stosunkach międzynarodowych można postrzegać jako:

- bezpieczeństwo indywidualne (unilateralne) – zapewniane przez działania jednostronne (hegemonizm mocarstwowy, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie);
- system blokowy (sojusznicze);
- system bezpieczeństwa kooperatywnego;
- system bezpieczeństwa zbiorowego (regionalnego, uniwersalnego)⁷².

Studia nad bezpieczeństwem wymagają przybliżenia przynajmniej trzech koncepcji (szkół) rozwiniętych głównie w Europie: kopenhaskiej, walijskiej i paryskiej.

Nieco odmienną koncepcję bezpieczeństwa od wcześniej przytoczonych, w zakresie stosunków międzynarodowych, przedstawia teoria tak zwanej szkoły kopenhaskiej⁷³. Badacze założyli, że obiektem zagrożenia są nie tylko państwa, a zagrożenia nie są tylko zewnętrzne. Obiektem zagrożenia miałyby być także inne podmioty, a zagrożenia mogłyby mieć również charakter wewnętrzny. Wypracowana w ramach szkoły kopenhaskiej teoria *sekurytyzacji* odnosi się do dziedzin życia społecznego w zakresie oddziaływania bezpieczeństwa. Polega na upublicznieniu danego problemu zagrażającemu przetrwaniu (jego *spolityzowaniu*), a następnie *sekurytyzacji*, tj. zastosowanie środków nadzwyczajnych w celu jego rozwiązania. W tej koncepcji można legitymizować przedsięwzięcie wyjątkowych środków, by się przeciwstawić pewnym zjawiskom określonym jako zagrożenie⁷⁴.

Kolejna teoria dotycząca bezpieczeństwa powstała w tzw. szkole walijskiej, zgodnie z którą bezpieczeństwo dotyczy nie tylko możliwości fizycznego przetrwania człowieka, ale też realizacji jego potrzeb⁷⁵. Emancypację definiuje jako zabezpieczenie ludzi przed opresją, która ogranicza ich w czynieniu tego, co mogliby robić, gdyby mieli wolny wybór bez naruszania wolności innych. W tej koncepcji przyjęto kilka założeń⁷⁶, z których wynika, że prawdziwe bezpieczeństwo zapewnia emancypacja, a nie sprawowanie władzy, stosowanie siły czy wprowadzanie porządku. W tym poglądzie emancypacja warunkuje stan bezpieczeństwa, tzn. uwalnia ludzi od psychicznych i fizycznych cierpień, jakie niosą wojny, polityczne prześladowania, bieda i zła edukacja⁷⁷. Krytycy tego poglądu twierdzą, że działania pod-

⁷² R. Zięba, *Instytucjonalizacja Bezpieczeństwa Europejskiego...*, *op. cit.*

⁷³ Por. B. Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Boulder 1991; R. Floyd, *Human Security and the Copenhagen School's Securitization Approach: Conceptualizing Human Security as a Securitizing Move*, „Human Security Journal”, vol. 5, Winter 2007, s. 38.

⁷⁴ R. Floyd, S. Croft, *European Non-traditional Security Theory*, EU GRASP Working Papers 2010, nr 1.

⁷⁵ K. Booth, *Theory of World Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 112.

⁷⁶ Tamże, s. 237.

⁷⁷ K. Booth, *Security and Emancipation*, *Review of International Studies* 1991, t. 17, nr 4, s. 319; K. Booth, *Security and Self: Reflections of the Fallen Realist*, [w:] Keith Krause, Michael C. Williams (red.), *Critical*